

РЕЦЕНЗІЇ

[https://doi.org/10.17721/um/51\(2021\).125-129](https://doi.org/10.17721/um/51(2021).125-129)

ЗІ СТУДІЙ ПРО МОВУ ПОЕТИЧНУ

Тележкіна О. О. Звук – слово – текст: мова української поезії II половини XX – початку XXI століття” : Монографія. Харків : Майдан, 2020. 370 с.

Якщо рівно 100 років тому Роман Якобсон у праці про новітню поезію писав: “Те, що стало трюїзмом у науці про практичну мову, донині вважається ерессю в науці про мову поетичну, яка взагалі пленталася досі у хвості лінгвістики”, то нині можемо сміливо констатувати, що питання вивчення поетичної мови як у зарубіжній, так і у вітчизняній лінгвістиці змінилося кардинально. Зокрема, в україністиці працюють цілі школи дослідників, лише протягом останніх кількох років захищено значний шерек докторських дисертацій, опубліковано монографії Лесі Мовчун (“Українська рима в системі мови і мовній практиці”, 2020), Дмитра Чистяка (“Мова міфологічного космосу в українській та бельгійській символістській поезії”, 2019), Світлани Шуляк (“Магічна мова українських народних замовлянь”, 2017), Алли Бондаренко (“Образна семантика темпоральності українських поетичних текстів”, 2017).

У цьому ряду розглядаємо і видану в Харкові монографію Олесі Тележкіної “Звук – слово – текст: мова української поезії II половини XX – початку XXI століття”.

Предметом дослідження стали мовно-художні виразально-зображальні засоби організації художньої тканини віршового твору на основі аналізу поетичних текстів зазначеного періоду.

Дослідницею вперше в українській лінгвістиці запропоновано комплексний підхід – на різних рівнях мови (фонічному, лексико-граматичному та синтаксичному) проаналізувати численні засоби стилістичного увиразнення віршового тексту, з’ясувати особливості їхньої реалізації в поетичному творі, показати по-

тужний стилістичний потенціал української поетичної мови й авторської мовотворчості розгляданого періоду.

Актуальність роботи забезпечена як дослідницькою метою, що передбачає опис мовностилістичних ресурсів мови української поезії другої половини XX – початку XXI ст. за різними рівнями, так і загальнонауковими потребами поліаспектного вивчення стилістичного ресурсу української літературної мови в її художньо-естетичному функціонуванні, а також застосованою в роботі відповідною пошуково-дослідницькою методологією.

У першому розділі “Теоретичні засади вивчення поетичної мови” розглянуто еволюцію поглядів на поетичну мову як унікальне явище в зарубіжній і вітчизняній лінгвістиці – від аристотелівської “Поетики” до сучасних студій українських і закордонних авторів. Таке широке тло оглядового матеріалу, звичайно, не могло забезпечити повноту характеристик тих чи тих праць. Звертаємо увагу, зокрема, на певне смислове накладання в самих назвах-підзаголовках першого розділу: “Західноєвропейські концепції поетичної мови” і “Слов’янські теорії поетичної мови”, адже, наприклад, розглядана в останньому творчість Матезіуса, Мукаржовського в такій мірі могла аналізуватися і в підрозділі про західноєвропейські концепції.

Заслугове на увагу підхід авторки до засадничих питань аналізу поетичної мови, її дефініційності, погляд на поетичну мову як складну функціональну систему, яка ґрунтується на природній мові, оновлюється та впорядковується під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників, транслює естетично насичені смисли і “може оприявлюватися у формі поетичного тексту, що становить художню єдність, якій притаманні категорійні властивості системи як такої”.

Нам імпонує таке визначення поетичної мови авторкою. Воно загалом суголосне бахтінівському. Пор.: “поетичні властивості омовлюються (стають мовою) (у Бахтіна – приобретають язык) лише в конкретній поетичній конструкції. Ці властивості належать не мові в її лінгвістичній якості, а саме конструкції, якою б вона не була. Найелементарніший життєвий вислів, вдале життєве слівце може бути за певних умов художньо сприйнято”.

Таке трактування опирається, по суті, на потєбнянське, у якому мовна енергія знаходить певні індивідуалізаційні виміри: “Мови творяться тисячоліттями, і якби, наприклад, у мові російського народу <...> не було поетичних елементів, то звідки б узалося їх зосередження в Пушкіні, Гоголі і наступних романістах? Звідки бути грозі, якщо в повітрі нема електрики?”.

Наголошуючи на текстовому оформленні явища поетичної мови, авторка простежує особливості опису поетичних структур аналізованого періоду на рівні звукового ладу, лексико-граматичних засобів, синтаксичної організації. Кожен із таких аспектів став увагою дослідниці в другому, третьому і четвертому розділах монографії. Прикладним матеріалом для авторки послужили ретельно, дуже кваліфіковано дібрані численні тексти українських поетів другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Фоностилестична структура мови української поезії представлена в роботі різними прийомами звукопису: асонансно-алітеративним, тавтограмним, еквіфонійно-метафонійним, так званим прийомом звукових епітетів і метафор, прийомом звукової гри, паронімічної атракції тощо. У кожному випадку авторка демонструє, як фонічна організація отримує відповідне естетичне, смислове увиразнення в художньому контексті. Хоч іноді доводиться запропоноване О. Тележкіною сприймати на віру. А, наприклад, після цитати з Г. Крук (*Несподівано – дощ. / Нативатися крапель п'яних. / Не ступати в сумні кав'ярні, / де всюди – люди*) навряд чи спаде кому на думку вздріти навіть натяк на якусь зраду, про яку говорить авторка, і хоч би як не намагалася вона спонукати читача “віднайти новий смисл, закладений у цьому повторі, який нібито стоїть на другому плані, але під час уважного прочитання виразно відчувається: **всюди – люди**: цим відлунням поетеса актуалізує одну з одвічних тем – тему зради” (с. 68). Із запропонованого фрагмента, звичайно ж, можна говорити лише про психологічний стан ліричного героя (чи героїні), для конкретизації такого стану, певне ж, необхідний ширший контекст.

Різні засоби динамізації художньої структури розглядає О. Тележкіна в розділах, де йдеться про лексико-граматичну

організацію мови української поезії означеного періоду та її стилістико-синтаксичний простір. Аналізуючи ті чи ті явища стилістичного увиразнення поетичної оповіді, дослідниця polemізує з іншими авторами, вдаючися до широких контекстуальних залучень; історичний коментар дозволяє відстояти дефініцію того чи того терміна, тієї ж аномінації.

Уважне ставлення до термінологічної сфери дозволяє авторці пропонувати введення до активного вжитку ряд призабутих термінів, визначитися в їхній дефініційності, скажімо таких стилістичних засобів увиразнення, як гомеотелевт; уточнити суть окремих досить поширених термінів, як, наприклад, поліптотон тощо.

Проте хотілося б, щоб описувані численні мовно-поетичні засоби, що ґрунтуються на різнорівневих (фонетичних, лексикоморфологічних, синтаксичних) одиницях і в багатьох випадках спрямовані у сферу градаційного, динамічного, знаходили місце в ширших художніх контекстах, не замикалися лише на локальних прикладах.

Важливу сторінку моделювання лексикографічної інтерпретації української поетичної мови становить останній розділ монографії О. Тележкіної, у якому представлені моделі укладання різних типів словників, як от: Словник стилістичних повторів; Словник сполучуваності іменників у поетичній мові Василя Мисика; Словник художньо-виражальних засобів української поезії 60-х рр. XX ст.; Тезаурус поетичної мови Дмитра Павличка; Частотний словник слововживання в поетичній збірці Василя Борового “Червоне сонце Каєркана”; Фітономени в поетичній мові Леоніда Талалає; Онімний простір збірки Василя Герасим’юка “Смертні в музиці”.

Засади побудови розгляданих словників відображають індивідуально-авторські характеристики поетичних ідіолектів, враховують тенденції літературного напрямку (течії), є важливим чинником для подальшого лексикографічного опрацювання поетичної мови як окремих авторів, так і на ширшому, загальнонаціональному тлі.

У висновковій частині монографії коротко відбито результати дослідження. Підставою для аргументованих висновків рецензованої праці став і залучений матеріал, зібраний авторкою з численних поетичних текстів, оприлюднених більш ніж у 200 збірках українських авторів.

Робота стане, безсумнівно, добрим стимулом для подальшої розробки проблематики, пов'язаної з інтерпретаційними особливостями поетичної мови, поетичного тексту, осмислення їхніх категорійних характеристик; сприятиме уточненню метамови лінгвостилістики; типологізації фонетичних, лексикограматичних і синтаксичних мовно-художніх виражально-зображальних засобів поетичної мови. Буде добрим підґрунтям для проведення занять зі стилістики, спецсемініарів із лінгвістики художнього тексту, із мови української поезії XX і XXI ст., для укладання словників поетичної мови тощо.

Анатолій Мойсієнко, д-р філол. наук, проф.,
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ
<https://orcid.org/0000-0002-7856-2746>

Рецензія надійшла до редколегії 17.04.21